

Futbolda Şiddetin Erkeklik Anlamları

Masculine Meanings of Violence in Soccer

Araştırma Makalesi

Nefise BULGU

Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu

ÖZ

Çalışma; futbolda, sporcuların kendi şiddet eylemlerine hangi anlamları yükledikleri üzerine kurgulanmıştır. Futbol yaşantısını sürdüren sporcular ile futbol antrenör ve yardımcı antrenörlerden oluşan on beş kişi ile yarı-yapılandırılmış derinlemesine bireysel görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin analizi sonucunda; futbol alanında şiddete, erkeklik değerleri, dayanışma, güç ve heteroseksüellik anlamlarının yüklendiği belirlenmiştir. Oyuncu şiddetini meşrulaştırmada erkekliğin, kültürel kodlar olarak okunduğunu gösteren bu anlamlar; futboldaki erkek hiyerarşisinde, üstünlüğün doğrudan hegemonik erkekliğe verildiğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Futbol, şiddet, güç, dayanışma, hegemonik erkeklik, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

This study was structured on the meanings athletes attribute to their own violent actions in soccer. Fifteen people consisting of soccer players, soccer trainers and trainers' assistant were individually interviewed with in-depth and semi-structured questions. The analysis of interviews suggests that violence in soccer is attributed masculinity, solidarity, power and heterosexuality. These meanings, indicating that masculinity is translated as cultural codes in the justification of players' violence, imply that superiority in the male hierarchy at soccer is granted to hegemonic masculinity.

Key Words

Soccer, violence, power, solidarity, hegemonic masculinity, gender

GİRİŞ

Çalışma, erkek sporu olarak tanımlanan futbolda (Mean, 2001; Fitzclarence ve Hickey, 2001), erkek egemenliğinin nasıl sürdüğü sorusuna, futbolcuların kendi şiddet eylemlerine yükledikleri anlamlar ile sınırlı kalarak cevap bulmak istemiştir. Futbolda şiddeti akademik araştırmalar, çoğunluk, izleyici ve taraftar şiddetinin nedenleri ve şiddeti etkileyen faktörler çerçevesinde, izleyici ve taraftar odaklı yürütmüşlerdir (Kayaoğlu, 2000; Acet, 2001; Şahin, 2003; Çağlayan ve Fişekcioğlu, 2004; Talimciler, 2006; Yıldız ve diğ. 2007). Bu araştırma ise, izleyici ve taraftar şiddetini tetikleyen önemli faktörlerden biri olan sahadaki oyun-içi şiddetin aktörleri futbolcuları merkeze almıştır.

Takım oyunları arasında futbol, erkekliği tanımlayan, erkekliklerin yapılandırıldığı ve erkek iktidarının egemenliğinin sürdürüldüğü (Smith, 2007; Parker, 2001; Burgess ve diğ., 2003; Haris, 2007), kadınlarinsa ikincilleştirildiği (Caudwell, 2003, 2007) bir erkek örgütlenmesi olarak anılmaktadır. Bununla beraber, sporda ama özellikle futbolda, erkek üstünlüğü, kadından çok erkeğe yöneliktir ve hiyerarşik erkek yapılanmasında kazanım, yine eşit düzeyde mücadele edilen erkeklerle karşı elde edilmektedir ve bu erkek hiyerarşik yapılanması da, futbolda hegemonik erkekliğe üstünlük tanımaktadır.

Erkeklik, sporun toplumsal analizinde toplumsal/kültürel/tarihsel bir kavram olarak (Hall, 1988), sporda iktidar ilişkilerini anlamada anahtar bir kavramdır. Spor tarihsel süreçte, Batı kültürlerinde, toplumsal yaşamı yansıtan (Hargreaves, 1994), erkeklik değerlerini barındıran ve sürdüren bir alan olma (Elias, 1986) özelliğini, bedeni vurgulayan kadın-erkek, güçlü-güçsüz ikilikleri üzerinden inşa ederken, diğer yandan da bedensel pratiklere göre özellikle hegemonik ve ikincil erkeklik ayrımını belirginleştirmekte, üstünlüğü hegemonik erkekliğe tanımaktadır. Yapılan çeşitli araştırmalarda, gelişme çağında okulda, futbol aracılığıyla oğlanların kendi fiziksel güçlerini keşfetmelerinin ve özellikle de güçsüz oğlanlar karşısında kendi bedensel güçlerini bir üstünlük olarak görmelerinin, bunun yanında beden yapıları güç-

süz olduğu için kızların futbol oynayamayacağını düşünmelerinin belirlenmiş olması (Renold, 1997, 2001; Skelton, 2000; Swain, 2000, 2004, 2006; Bramham, 2003), erkekliğin yapılanmasında, futbolum önemini ortaya koyarken, toplumsal cinsiyet düzeninin de futbolda güçlülük üzerinden kurgulandığına işaret etmektedir. Swain (2004, s.75)'ın, oğlanların kendi cinsiyetlerini (erkek kimliklerini) fark etmelerinde yardımcı olduğunu düşündüğü futbolum, erkekliğin üretilmesinde merkezi önemde olduğuna dikkat çekmesi, futbolum, erkekler arası mücadelede, eril şiddet pratiklerinin diğerine karşı üstünlük kurmak amacıyla kullanıldığı önemli bir homo-sosyal alan haline getirmektedir. Okul spor deneyiminin, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsiyet temelli toplumsal ilişkilerin gelişmesine destek vermesi (Light ve Kirk, 2000), erkeklerin okula uzanan futbol serüvenlerinde, okul futbolumun erkekliğin yapılandırıldığı ve erkek iktidarının egemenliğinin sürdürüldüğü bir alan olduğunu düşündürmektedir (Smith, 2007; Parker, 2001; Burgess ve diğ. 2003; Caudwell, 2003; Harris, 2007). Bu çalışmada da, futbol ortamının söylemleriyle, pratikleriyle, kurallarıyla, erkeklerin iktidarını yapılandıran bir alan olduğu görüşü benimsenmiş ve şiddet pratiklerinin, erkeklik kimliklerini yeniden üretirken, diğer taraftan erkek hegemonyası lehine bir iktidar mekanizmasını da işlettiği öne sürülmüştür. Kandiyoti (1997, s.80)'nin *erkekler arasındaki iktidar ve egemenlik biçimleri ataerkilliğin yeniden üretilmesinde nasıl bir rol oynamaktadır* sorusu üzerinden, çalışmada, sporcuların egemenlik kurma amaçlı uyguladıkları şiddete yükledikleri anlamlar ve bu anlamların oyun-içinde bir yaşam pratiğine dönüşmesi üzerine odaklanılmıştır.

Sporda erkeklik ve şiddet

Erkeklik toplumsal eylem içinde tanımlanan yapılanmalar olarak, belirli toplumsal mekanlar içindeki toplumsal cinsiyet ilişkilerine göre farklılaşabilmektedir (Connell, 1995). Spor alanı; yarışmacılığı, başarıyı, egemenliği, saldırganlığı, acıya dayanıklılığı, fiziksel gücü esas alan yapılanmasıyla ve başarı/sonuç odaklı oluşu ile

erkekler lehine, kadınlara ve diğer erkekliklere karşı üstünlüğün korunduğu bir erkek alanıdır (Messner, 1990, 1992, 2002) ve toplumsal cinsiyet ilişkileri, spor ve toplumsal cinsiyet çalışmalarının temelini oluşturmaktadır (Messner, 2005, s.313).

Erkeklerin bedenleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde erkeklik lehine, kadınlara ve diğer erkekliklere karşı üstünlük kurması (Connell, 1995), fiziksel gücün ve performansın önemini göstermede özel bir yeri olduğu bilinen sporun da erkeklik alanı olarak tanımlanmasının (Theberge, 1993) meşruiyet kaynağıdır. Hegemonik ve ikincil konumdaki erkeklik ayrımlarında, cinsiyet temelli fiziksel güç, sertlik ve saldırganlığın hegemonik erkekliği tanımlaması (Humberstone, 2002, s.64), ona sporda üstünlük verirken, sporu da, doğrudan hegemonik erkekliği temsil eden bir alan haline getirmektedir (Pringle, 2005). Bilindiği gibi hegemonik erkeklik, erkeklik inşasında erkeklik değerlerini agresiflik, rekabet, kahramanlık ve heteroseksüellik ile tanımlayarak, erkek egemenliğini güçlülük miti üzerine kurmaktadır (Connell, 1995). Erkekler arasındaki hiyerarşide, doğrudan üstün konuma yerleştirilen hegemonik erkeklik, genel olarak, iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip olduğu güçlü erkeklik imgesine işaret etmektedir (Connell, 1995, 2000). Toplumsal ve kültürel olarak yapılandırılan hegemonik erkeklik (Connell, 2003), ataerkilliğin meşruluğuna zemin hazırlayan toplumsal cinsiyet pratikleridir ve Connell (1995, s.77)'a göre, kadınların ikincil ve erkeklerinse egemen konumlarını garanti altına alan bir sisteme gönderme yapmaktadır. Hegemonik erkekliğin inşasında, erkeklere egemenlik kurmada önemli stratejiler sağlayan eril şiddet pratikleri (kadına karşı, homofobi ve ırkçı şiddet) ise hiyerarşik erkek yapılanması inanisından beslenmektedir (Hearn, 1998). Erkeklik değerleri ve şiddet arasındaki ilişkiyi anlamada eril şiddet kavramını açıklama gereği duyan Sancar (2009)'ın; "eril şiddetin, yaş, cinsiyet, sınıf ve etnisiteye dayalı hiyerarşilerde yapılandırılmış ve en güçlünün kazanacağı biçimde örgütlenmiş bir davranışlar bütünü olarak tanımlandığını ve şiddetin de erkekler tarafından uygulanmasının kabul

bulduğunu" belirtmesi (s. 216); şiddet eylemlerinin doğallaştırılmasının, sonuçta, hegemonik erkeklik lehine bir iktidarı öne çıkardığını (Connell, 1995) göstermektedir. Demren (2003), alt-kesim çevrelerde, geleneksel değerlere çok bağlı olduğu için hegemonik erkekliğin yerleştiğini öne sürerek, eril şiddetin, köklerini toplumsal çevreye dayandırır. Özellikle şiddet eğilimine yatkınlık ve şiddet gösteren erkeklerin doğal karşılanması, sırasında polise karşı korunması, Demren (2003)'e göre, bu çevrelerde onların hegemonik erkekliklerinin işareti sayılmaktadır (s. 7). Demren'in çalışmasını izleyerek, biz de bu çalışmada, futbolda şiddet, hegemonik erkekliği güçlendirici bir araç olarak erkek hiyerarşisinde ona ayrıcalık tanıdığı sürece, farklı erkekliklere ve kadınlara futbolda kolay şans tanınmayacağı öngörüsünde bulunabiliriz. Foucault (1995)'nun vurguladığı gibi, iktidar, kendisini geliştirip dönüştürmüş olsa da; futbolda, erkek hiyerarşisinde, hegemonik erkek iktidarının sürmesinin, egemen erkeklik kültürüyle ilişkilendirilen şiddetin, erkek iktidarı lehine bir düzeni yeniden üretmeye destek verdiği çalışmada belirlenmesi, bu öngörümüze destek vermektedir.

Çalışma inşa edilirken; spor ortamında bedene ve performansa verilen önemin erkekliği yeniden yapılandığı (Theberge, 1993), sporun erkeklere diğer bedenler üzerinde fiziksel üstünlük kurma fırsatı verdiği (Messner, 1990, 1992, 2002), sporun toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde erkekler lehine, kadınlara ve diğer erkekliklere karşı üstünlüğünü sürdürdüğü (Connell, 1998, 1995; Messner, 1990, 1992, 2002; Messner ve Salomon, 2007), sporun, hegemonik erkekliğin başarısını ve fiziksel gücün önemini gösteren bir araç olduğu (Connell, 1998; Messner, 1992) ve şiddetin toplumda erkeklik alanına girdiği (Connell, 1995; Hearn, 1998) bilgilerinden ve toplumsal ve kültürel olarak yapılandırılmış hegemonik erkeklik (Connell, 1995, 2003) kavramından yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın, erkeklik değerlerinin en iyi temsil edildiği düşünülen futbolda, şiddet pratikleriyle aracılığıyla erkekliğin güçlendirilme sürecini görmemize yardımcı olması ve sporda şiddet-erkeklik alanında yeni sorulara yöneltmesi beklenmektedir.

YÖNTEM

Futbolda şiddet ve erkekliği ele alan bu çalışmada; veri toplamada, veri analizinde ve değerlendirilmede nitel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Nitel çalışma, anlamları ortaya çıkararak bu anlamlar üzerinden gerçeğe ulaşmayı sağlama özelliğine sahiptir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Çalışmada da, nitel araştırma teknikleri aracılığıyla, oyuncuların şiddete yükledikleri anlamlarla, futboldaki erkek egemenliğinin nasıl sürdürüldüğü anlaşılacak istenmiştir.

Araştırma grubu: 19-32 yaşları arasında, ortalama 05-11 yıl futbol geçmişi olan amatör sporculardır. Gruptan dördü halen aktif futbol yaşantısını sürdürmektedir. Diğer on bir sporcu ise antrenör ve yardımcı antrenör olarak görev yapmaktadır. Görüşmelerde edinilen kişisel bilgilerden; araştırma grubunun alt-orta kesimi temsil eden ailelerden geldikleri düşünülmektedir. Bununla birlikte bu çalışma doğrudan sınıfsal boyuttan şiddeti futbolda sorgulamayı hedeflememiş, ancak şiddetin arka plandaki toplumsal ve kültürel özelliği dikkate alınarak, yorumlamada bu bilgiler göz önünde tutulmuştur.

Veri toplama: Çalışmada veri toplama tekniği olarak, yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler, gözlem ve informel görüşmelerden yararlanılmıştır. Görüşmeler, ortalama 50-65 dakika sürmekle birlikte, iş, okul, maçlar, deplasmanlar nedeniyle, farklı günlerde tamamlanabilmiştir. Bireysel görüşmelere başlamadan, araştırmanın konusu ve amacı ile ilgili sporcular bilgilendirilmiş ve bu araştırmanın yapılabilmesi için baştan onayları alınmıştır. Kendileri ile ilgili metinleri okumalarına izin verileceğinin söylenmesi, grupla araştırmacı arasında güvenli bir ilişki kurulmasına ve görüşmelerin rahatça sürdürülmesine fırsat veren bir ortam yaratmıştır. Ayrıca, grubun genelde kimliklerinin açığa çıkma konusunda hassasiyetlerinin gözlenmesi üzerine, kişisel bilgilerin saklı tutulacağı belirtilmesi, görüşmelerde diğer rahatlatıcı bir etken olmuştur. Bu nedenle çalışmada, grubun isimleri değiştirilerek anonimlik korunmuştur. Araştırmacı, görüşmelerden sonra, bu tutumu araştırma grubunun kendi futbol çevreleriyle sınırlı ilişkilerine, kapalı bir grup ortamında gündelik yaşantılarını

nı sürdürmelerine bağlamıştır.Çalışmada; araştırma grubunun futbol deneyimleriyle ilgili görüşleri, yaşam öyküleri ve yorumları, zengin ve ayrıntılı bir veri kaynağı oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış bireysel görüşmelerle, derinlemesine bilgilere ulaşılan çalışmada; gözlemler ve informel görüşmeler ise, toplanan bilgilerin kontrol edilerek, araştırmanın geçerliğini sağlama fırsatı yaratmıştır. Ayrıca futbolda şiddete özel toplanan verilerin, çalışmanın amacına ulaştıracak düzeyde yeterli olduğunun ve bilgilerin kendi içinde tutarlı bir bütünlük oluşturduğunun belirlenmesi (Yıldırım ve Şimşek, 2003) çalışmanın iç geçerliğinin de güvencesi sayılmıştır. Görüşmelere başlamadan ya da bittikten sonra, bu kısa süreli gözlemler ve küçük gruplar ile yapılan 10-15 dakikalık informel görüşmeler, bireysel görüşmelere ek olarak önemli bilgiler taşıdığı için, geçerlik ve iç geçerlik açısından kontrolü sağlayıcı niteliktedir.

Veri analizi: On beş futbolcudan oluşturulan araştırma grubunun, yarı yapılandırılmış "derinlemesine bireysel görüşmelerle" ulaşılan görüşleri, algıları, yorumları ve ifadeleri metinler haline getirilmiş ve bu metinler üzerinde içerik analizi yapılarak araştırma temaları oluşturulmuştur. Analiz sonunda; a.Futbolda Şiddeti Kolaylaştıran Erkek Dayanışması, b. Futbolda Şiddet Güçlü Erkeği Tanımlar, c. Futbolda Şiddet Sadece Heteroseksüelliği Tanımlar temaları şiddete yüklenen erkeklik anlamları olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmada, değişkenlerin kendi başına bir anlamı bulunmadığı ve ancak birbirleriyle ilişkileri ve birbirlerini etkilemeleri bağlamında bir anlam kazandıkları anlayışı (Yıldırım ve Şimşek, 2003; Kümbetoğlu, 2005) uyarınca, futbolda erkeklik ve şiddet çalışmada yorumlanırken, arka planda toplumsal ve kültürel gerçeklik göz önüne alınmıştır.

Araştırma; 2008 Şubat ayında başlamış olmasına rağmen, görüşmeler, grubun hareketli spor ve özel yaşantılarından ötürü sık sık kesintiye uğramıştır. Bunun yanında, bazı sporcu ve antrenörlerin, önceden araştırmaya katılmayı kabul etmekle birlikte, daha sonra görüşmeleri sürekli aksatıp, ardından da yarım bırakmaları, yeni görüşmeciler bulma gereği yarattığından, çalışma verilerinin toplanması 2009 yılının başlarına kadar uzamıştır.

Konunun, etik değerler dikkate alınarak, önceden, ayrıntılı açıklanmasından sonra; görüşmelerin sürdürülmesindeki isteksizlikler ya da geri çevirme bahaneleri, gruba karşı özellikle daha hassas davranılması uyarısı olarak alınmıştır.

Görüşmecilerin konumları metin içinde; antrenör (ant); yardımcı antrenör (y.ant); oyuncu (oy) olarak kısaltılmıştır.

BULGULAR

a.Futbolda Şiddeti Kolaylaştıran Erkek Dayanışması *“Birbirimize destek oluruz, dayanışma güven verir. Şiddet daha mı kolay, evet birlikte olmak avantaj, ama karşı takım için de aynı, futbolda önemli yani dayanışma..... oyunun temposu sizi yönlendirir, bir çok neden var şiddete”* (Çağdaş, oyn, öğrenci)

Rowe'un (1998) belirttiği gibi, *“spor, sıkı ve güçlü bağları ile dışa fazla açık olmayan, benzer görüşlerin ve ilişkilerin hakim olduğu bir alandır”* (Pringle, 2005; Rowe, 1998, s. 258). Sporun bu özelliği, çalışmada, sıkı ve güçlü erkek dayanışması olarak futbola eklenmiştir. Onun kolektif eyleme dayalı yapılanması (Haris, 2007), takımda, erkekler arasındaki güçlü dostluğu tanımlamaktadır. Görüşülen oyuncuların birçoğu, oyundaki kolektif eylemlerini, takımla sürdürdükleri yakın ilişkilerine bağlamışlar ve oyun-içi dayanışmalarını futbola özel bir dayanışma tipiymiş gibi nitelendirmişlerdir. Takım ya da futbol çevresiyle sınırlı bu ilişkiler, aslında futbolun homo-sosyal bir alan olduğunun da göstergesidir:

Sadakat, gurur, saygı var, dayanışma var aramızda, öyle sıradan bir dayanışma sanmayın. Oyunun temposu hızlı, biliyorsunuz sert, hem riskli. Dayanışma şart futbolda, başka türlü mümkün değil.... birbirimizin dilinden anlarız..... Bence güven önemli. (Mesut, y.ant)

Takım halinde mücadele etmenin kendilerine cesaret verdiği, futbolda rahatlıkla şiddet pratiklerinin sergilenmesine neden olduğu üzerinde grubun tüm üyeleri hem fikirdi. Alpan'ın (oy) *“birbirlerine arka çıkma”* olarak özetlediği bu dayanışma, futbolda, şiddetin *“daha kolay”* uygulanmasına fırsat tanıyan bir kolektif eylemi tanımlar gibiydi. Gıyas (y.ant), birlikteliğin kendilerine güç vermesi-

nin şiddete yönelmede önemli olabileceğini kabul ediyordu :

Gıyas (y.ant): Futbolda, arkadaşlık diğer sporlardan daha önemli, çünkü çok sert oyun, her an beklenmeyen bir şey olabilir sana ya da karşıdakine..... arkadaşın hemen yanındadır, yalnız olmadığını bilirsin.

Araştırmacı: Şiddet de birlikte olunca daha kolay mı?

Gıyas (y.ant): Eh! Bilmem, düşünmedim ama, olabilir. Ama oyunun yapısından,.....önemli elbet güven hissi, oyunda şartta da demiştim ya, ama her şey önceden planlı olmaz, olamaz da, oyunun gidişi, gerekirse. Yalnız, kabul, birileriyle olunca, herkes güvende hisseder kendini değil mi, normal, oyunda da böyle.

Egemen erkek kültüründe erkeklikle özdeşleştirilen dayanışmayı ve dostluğu (Connell, 1995), grubun futbolda *güvenle ilişkilendirerek*, ona, şiddeti kolaylaştırıcı bir anlam yüklemesi; futboldaki dayanışmanın erkek kültürüyle bağlantısını göstermesi yanında, şiddetin de bu ilişkiler ortamında meşrulaştırıldığına işaret eder. Şiddetin toplumda erkeklik eylemi olarak tanımlanması (Connell, 1995; Hearn, 1998), şiddetin futbolda da hem normal hem de kaçınılmaz bir eylem sayılmasının meşruluk kaynağıdır. Kültürün, toplumda, doğal, kaçınılmaz ve sorgulanamaz özelliği (Baker, 2003), şiddetin, erkeklik olarak okunmasında, toplumun genel inançlarından destek alındığını, bu yönüyle de futbolda hegemonik bir öze sahip olduğu anlaşılmaktadır. Futbolda şiddetin doğal bulunması; egemen erkek kültürüyle bağlantılı şiddetin ve dayanışmanın, bu toplumsal değerler doğrultusunda futbol çevresinde sorgusuz kabul edilmesi, aslında erkekliklerin yeniden üretilmesiyle de ilişkisini göstermektedir. Özellikle takımların soyunma odalarının, erkekliğin ve fiziksel gücün kutsandığı, erkek egemenliğini yeniden üreten alanlar olarak nitelendirildiği bilindiğinden (Theberge, 1995, s. 390), araştırma grubunun ifadelerinde vurguladıkları futbolla sınırlı çevrelerinin, onların erkeklik değerlerini olabildiğince güçlendirdiğini burada öne sürebiliriz. Futbolun, dolayısıyla, dışa açık olmayan, kapalı grup özelliğiyle, onların güçlü erkeklik ilişkilerinin kurulmasına olanak veren homo-sosyal bir

ortam olduğunu söyleyebiliriz. Bu ortam, futbola 12 yaşlarında girmiş araştırma grubunun erkeklik kimliklerinin yapılandırılmasında önemli bir etken sayılmaktadır. Araştırma alanı futbola ilgili bu saptamamız, büyük oranda Emre'nin görüşlerinden de destek almıştır. Emre 19 yaşında grubun en genç sporcusuydu ve amatör ligdeki bir takımda üç yıldır oynuyordu. Kendisi bu arada üniversitede öğrenci olmakla birlikte, futbol çevresi dışına çıkamadığını gördüğümüz ilişkileri; futboldaki erkek dayanışmasının nasıl bu denli güçlü olduğu konusunda bize bir fikir de vermektedir:

"Bizler (takımdaki arkadaşlarını kast ediyor) hep beraberiz, her zaman, birlikte de gezeriz... spora da gideriz, sinemaya da. Başkaları yok (bunu söylerken gülüyor). Okulda arkadaşlarım olmaz mı var tabii..... futbol dışında mı, bir şey yok, yine futbol, hayatımız futbol bizim (yine gülüyor) " (Emre, oyn)

Şiddetin futbolda erkekler arası mücadelede başarılı olma amacıyla uygulanması; karşı takımdan diğer erkekler egemenlik kurmada takımın bir ortak çıkarı paylaşmasına, tüm takımın bundan pay almasına yararırken, bir anlamda dayanışma sonucunda kazanılan bu başarı, erkekler arası hiyerarşide, öteki takımdakilere üstünlük kurulmasına da fırsat tanımaktadır. Araştırmada, *şiddet dayanışmadan güç alır*, söylemi; dayanışmaya şiddeti meşrulaştırıcı bir anlam yüklenerek, onu bir erkeklik kültürel kodu olarak okunduğunu ifade etmektedir. Erkekliği tanımlayan dayanışmanın, şiddeti sürdürmedeki bu haklılaştırıcı anlamı, çalışmada, futbolda hegemonik erkek mekanizmasını da yeniden üretmede işlevsel olduğunu göstermiştir.

b.Futbolda Şiddet Güçlü Erkeği Tanımlar

"Futbol güç ister, dayanıklılık ister, bayanlarsa güçlü değil, yapamaz. Ama güçsüz erkekler de futbolda yapamaz."(Caner, ant)

Şiddetin bedensel güç ve performansla bağlantısını kuran oyuncular, futbolda uyguladıkları şiddeti, oyun gereği doğal pratikler olarak savunmaktadır. Futbolda çok sık şiddet uygulamalarını, Necat (y.ant), futbolun *kendi doğasına* bağlamıştır. Ona göre, *"şiddetsiz bir futbol maçı düşünülemez"*. Onun şiddeti doğallaştırması, şiddetin, futbolun *ayrılmaz* bir ögesi olarak *sahiplenildiği* izlenimini

vermektedir. Çünkü her eylemi şiddet olarak saymama dışında onu zorunlu görme eğilimi, Messner (1992, s. 69)'in bir çalışmasında dile getirdiği gibi, sporda şiddete çok karşı çıkılmadığının belirtisi sayılmaktadır. Bununla birlikte, grup, şiddetten öte oyunda, şiddete dayanacak güçlü bedene sürekli vurgu yapmaktadır:

Topu aldın, durdurmak isterler, normal, bu sırada düşebilirsin, sakatlanma da olabilir, gerektiğinde, ben de ayısını yaparım, engel olmak istersin, sonuca gidiyorsa, başka çaren olmaz bazen. Bu şiddet mi, ciddi sakatlanmalar olursa başka. Ben ce futbolda her şeyden önemlisi güçlü olmaktır. Oyun çünkü hep böyle gider, sürekli mücadele..... (Necat y.ant)

Sporun, diğer bedenler üzerinde, fiziksel üstünlük kurma fırsatı tanıyan bir alan olduğu bilinmekle birlikte (Messner, 1990, 1992, 2002), bütün oyuncular, görüşmelerde ve sohbetlerde, sık sık *"futbol serttir, herkes oynayamaz, diğer sporlara benzemez"* vurgulamalarıyla; spor dalları arasındaki hiyerarşik düzende, futbolu diğerlerine göre üstün bulduklarını ima etmişlerdir. Futbola yüklenen bu üstünlüğün, aslında diğer erkekler karşı bir üstünlüğü içerdiği ise, *"herkes (erkek) futbol oynayamaz"* (Hüsrev, y.ant), *"güçlü değilsen futbol oynayamazsın"* (Serdar, ant) iddialarından çıkarılmıştı ve güce dayandırılan bu söylemler, hegemonik erkekliğin futbolda egemenliğine işaret etmektedir. Futbolda, antrenörlerin taktiklerinde talimatlarında kullandıkları ve çoğunlukla güce ve şiddete vurgu yapan dilleri de yine doğrudan erkeklığe gönderme yapmaktadır;

Antrenör önemli, sizi tanır, performansınızı bilir. Bağırmasına, kızmasına, alışsınız. Hadi aslanlarım, bitirin şunu artık der, mesela, moral verir..... kızınca da off! (başını salladı)... kız mısın sen diyen sesi. Ama yönlendirir, şiddeti arttırır mı, bilmem, ama başka türlü olamaz. Bakın ona karşı çıkılmaz Talimatlarını beklersiniz, hele kritik durumlarda, Gücünü sonuna kadar kullanman istenir, ama sadece antrenör mü, herkes sonuçta başarı bekliyor. (Taylan oyn)

Antrenörlerin davranışları, söylemleri, Foucault (2005)'nin, iktidarı sorgularken, toplumsal kontrol biçimi olarak gördüğü *itaat eden* (docile)

beden kavramının da doğrudan erkekliği tanımladığı anlaşılmaktadır. Foucault, bilindiği üzere, örgütlü pratiklerle, bedenler eğitilirken, aynı zamanda kontrol altına da alınarak *itaat eden* bedenlerin üretildiğini düşünür. Bu perspektiften; beden üzerinde, tahakküm kurmaya yönelik talimatlarla, tekniklerle (Foucault, 2005, s. 79) bedenlerin, itaat eden bedenlere dönüştürülmesi, futbolun erkek iktidarının inşa edilmesini kolaylaştırıcı bir ortam yarattığı şeklinde yorumlanabilir. Futbolda; antrenmanlardaki eğitimlerde, gücün kullanılmasını öğreten teknik, taktik ve kurallarla oyuncuların bedenleri şiddete yönlendirilirken (itaat etmeye), güçlü bedenlerle diğerleri üzerinde kurulan bu üstünlük, futbolda erkekliği de güçlendirmektedir. Kurallarla, teknik ve taktiklerle bedenler kontrol altına alınırken (yönlendirilirken), güç ve şiddet üzerine kurulu olduğu görülen futbolda, erkekliği yeniden yapılandırmada, güçlü bedenin başarıda referans alındığı, eski futbolcu, şu anda ise antrenörlük yapan Osman'ın futbol yaşantısında da izlenmiştir. Osman, grubun tek profesyonel futbolcusudur; üniversitede antrenörlük eğitimi süresince, eğitimiyle futbolu birlikte yürütmüş, eğitimi tamamlandıktan bir kaç yıl sonra, futbolu bırakıp, bu kez yardımcı antrenör olarak futbolla yeni bir bağ kurmuştur. Onun kendi yaşamından verdiği örnekler, futbolda şiddetin doğallaştırılma sürecini anlamaya yardımcı olmuş ve bu süreçte kazanmak için şiddet uygulamanın, erkek kimliğini güçlendirmedeki önemini göstermiştir. Bu örnekler aslında tüm grubun da deneyimlerini temsil eder niteliktedir.

Osman: *"Futbola on iki yaşında girdim, evet bir takıma. Alt-yapıda oynamaya 15 yaşında aşağı yukarı, başladım, yetenekliydim, profesyonel ligde de oynadım, fena kazanmadım. Bizim çevrede bu önemliydi, hayatını kurtarmak demektir, saygı da görüyordunuz. Aileme destek oldum, hepsine Başlarda herkesin beni beğenmesi hoşuma giderdi, çocuk sayılırdım, gençlik işte. Arkadaşlarım, biraz kısıkanıyorlardı, doğru söylüyorum, o zamanlar, şimdi mi bilemem."*

Araştırmacı: *"Kızlar?"*

Osman: *"Kızlar (sadece gülümsedi), okulda (lisede) herkes tanıyordu beni..... oyunda çok üstüme gelirdi, epey sakatlandım. Ama ünlü olmak o*

yaşta önemliydi.başarılı olmalıydım.... taktikler düşünürdüm. Başarırsan futbolda saygınsın, en başta bunu öğrenmiştim. Futbolda ama başarılı olmak çok kolay değildi, rekabet çoktu..... Şiddet de bu nedenle aslında futbolda çok yaygın. Sonra kazanma hep kazanma düşüncesi, bu rekabet, stresli yapıyor seni"

Araştırmacı: *Oyunda, nasıl, sert mi oynardınız?*

Osman: *"Eh, bayağı, şimdi şiddet diyeceksiniz, evet, oyunda, fark etmiyordum bile, öyle başladı, sürdürdüm oyunumu. Kendime çok güvenirdim. Çevrenin de payı var şüphesiz, futbol ortamı bu, aksi olmaz. Antrenörden yöneticisine, hatta takım-dakiler herkesin kazanmak hedefi, başarı, bunun için hadi göreyim deyip gönderiyorlar sahaya, şimdi ben de oyuncularım aynısını yapıyorum ya, sonuçta kazanmak hepimiz için önemli. Maçı kazandığımızı görmek, hele sonuçta payım varsa, özellikle yeni başladığımda, düşünün o yaşlarda çok daha başkaydı..... Bir de sonraları transferde pazarlık gücüm de oldu"*

Kas gücü ile özdeşleşen erkek bedeninin, gücü ve kahramanlığı işaret ettiğini belirten Sancar (2009)'a göre, bunun fiziksel sermaye olarak değişim kapasitesinin bulunması, erkekliğin beden gücünün önemini daha da öne çıkarmaktadır (s. 253). Sporda erkekler arasındaki mücadelede fiziksel performans, şiddet uygulama becerisiyle üstünlük kurmada avantaj sağlarken, aynı zamanda şiddet pratiklerini uygulayan güçlü bedene gönderme yaparak, onun diğer bedenler üzerinde kurduğu egemenliği de temsil etmektedir (Messner, 1992, 2002). Kazanmak amacıyla şiddet kullanımı, bu araştırmada, kazanmak, erkeklik ve şiddet arasında bir bağ kurulduğu sonucuna götürmektedir. Buna şiddetin doğallaştırılması süreci denilebilir ve bu süreç, futbolun ataerkil değerleri güçlendirerek erkekliğin yeniden nasıl yapılandırıldığını anlaşılır kılar.

Eril şiddet aracılığıyla, erkeklerin kazandıkları üstünlüklerinin toplumsal statülerine yansımış olması, onların kazandıkları statüyü, gücü ve çıkarı korumak adına şiddete çok sık başvurularına, dolayısıyla erkekler açısından şiddetin önem taşımaya (Messner, 2002) neden olduğunu, Osman'ın (ant) futbol yaşantısı göstermektedir.

Şiddetin erkek doğasını temsil etmesi, ataerkil yapıda; hegemonik erkeklere, kadınların ve diğer erkeklerin yanında ayrıcalık kazandırması, doğrudan onların toplumsal statüde üstün olmaları sonucunu doğurmaktadır (Connell, 1995; Messner, 1992, 2002; Hearn, 1998, 2004). Sporun, Birrell ve Theberge'e (1994) göre erkek fiziksel güç ve farklılığını kutsayan ortamında (Naess, 2001), Osman, futbol aracılığıyla kendi erkek çevresinde üstünlük sağlamayı adölesan döneminde, bedeni üzerinden keşfetmiştir (s. 126). Bedenin, kültürün üretilmesinde ve yeniden üretilmesinde temel önemde bir araç konumunda olduğu (Bourdieu, 2002), çalışmada da grubun, spor yaşantıları ve deneyimleri ile görülebilmektedir. Futbolda, erken yaşlarda oğlanların güçlü beden aracılığıyla erkek kimliklerini yapılandırması, futbolu erkek alanı yapmasından öte, güçlü bedene bağlanan erkek iktidarını futbolda yeniden üretmektedir denilebilir. Diğer erkekliklere ve kadınlara karşı futbolu engelleyen bu iktidar mekanizması ise, hiyerarşide de hegemonik erkeklige üstünlüğü tanımlamaktadır. Örgütlü spor kurumunda, Connell (1995, s. 54), erkeklerin spordaki cesaretlerinin bedensel performansla sembolize edilmesinin, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde, üstünlüklerinin bir kanıtı olarak görüldüğünü öne sürmektedir. Görüşmelerde ve informel sohbetlerde sürekli *futbol serttir, herkes oynayamaz, diğer sporlara benzemez*, vurgulamalarıyla, grup, futbolu diğer sporlardan üstün görmekte, onun *erkek oyunu* (Hayrettin, y.ant) olmasını ise güce ve şiddete bağlamaktadır. Onlar, hegemonik erkeklik değeri fiziksel gücü, futbolcu bedenler için zorunlu kabul ederek, güçsüz erkeklere futbolda şans tanımadıklarını göstermişlerdir. Dolayısıyla araştırma grubu, hem futbolda hegemonik erkeklige üstünlüğü vermekte hem de kadınlar ve öteki erkekliklerin ikincilleştirildiği bir toplumsal cinsiyet hiyerarşisinin işletilmesinden yana olmaktadır:

.....*bayanlar değil, öyle güçsüz erkekler de futbol oynayamaz. Zayıf bedenler, böyle tempoya dayanamaz..... Bayanlarınsa biliyorsunuz erkekten farklı bedenleri. Daha zayıf, narinler. Bu yüzden zaten başarılı da değiller, çok zor, futbol çok farklı bir spor.* (Hayrettin, y.ant)

Bartky (1998)'nin, kadınlığın, egemen ideolo-

jide ince küçük bedenine karşı, erkekliğin fiziksel güçle, iri yapıyla ve saldırganlıkla tanımlandığını vurgulaması (Roth, 2004, s. 249'da belirtildiği gibi), Hayrettin'in, futbolda güçlü erkek bedenindeki ısrarının, dayanağını, toplumun kadın ve erkek bedenine yüklediği anlamlardan aldığını düşündürmektedir. Şiddet pratikleriyle bütünleşmiş bir erkek oyunu olarak fiziksel erkek gücünü temsil eden futbol (Haris, 2007), egemen kültürel erkeklik anlamlarının toplumda onaylanmasından destek alarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerini yeniden yapılandırmaktadır (s. 186). Şiddete, çalışmada, doğal ve kaçınılmazlık anlamı yüklenmesi, şiddete meşruluk kazandırırken, futbolda ilişkilerin toplumdaki genel inançlarla açıklanmadan yana tavır sergilenmesi, şiddeti, futbolda, kültürle ilişkisinden ötürü hegemonik kılmaktadır. Futbolda kurulmuş bulunan bu erkek hegemonyasını sürdürme mekanizması, doğrudan toplumun genel kültürel yapısına bağlanan bir erkek iktidarını imlerken, aslında en üstün olana verilen bu ayrıcalık bir yönüyle erkek üstünlüğü olarak okunmayla da ilişkilidir.

c.Futbolda Şiddet Sadece Heteroseksüelliği Tanımlar "*Futbolda eşcinsel olamaz, bayanlarda da kesin yoktur, duymadım*" (Memet, y.ant)

Spor alanındaki toplumsal cinsiyet düzeninde, kadınlar erkeklerin yanında ikincil konumda bulunmakla birlikte, erkeklerin kendi aralarında da, ırk, sınıf ve cinsel eğilimleri temel alan bir erkeklik hiyerarşisi yapılandırılmaktadır (Messner ve Solomon, 2007). Futbolda erkekler arasındaki bu hiyerarşik yapılanmada, heteroseksüelliğe dayandırılan ayrıcalık, şiddeti meşrulaştıran diğer önemli bir kültürel kod olarak çalışmada belirlenmiştir.

Araştırma grubu, *kadın-erkek eşitliğine* inandıklarını söylemelerine rağmen, futbolun *erkeklerle göre düzenlenen* (deyim Murat'ın y.ant) bir alan olduğunu öne sürerek, kadınları dışlamak istemelerinden, futbolda bu eşitlikten yana olmadıkları anlaşılmaktadır. Futbolun yapılanmasının, erkeklere özgü olduğunda ısrar eden görüşleriyle, kadınların bu yapılanmada başarılı olma şanslarının düşük olduğunu ima ederek, ayrımcılığı erkekler lehine futbolda desteklemişlerdir. Grubun "*Futbol erkek sporu, bayanların burada fazla şans olamaz*" iddiaları, erkek egemenliğini tanımlayan

bir söylem haline gelmiştir. Bu söylem bir yanıyla da kadın-erkek sporları ayırımına dayandırılarak, meşrulaştırılmak istenmiştir. Ziya (y.ant), özellikle kadınların diğer sportlardaki başarılarını örnek göstererek, onların futbol dışında başka sporlara yönelmeleri gerektiğinde ısrar etmiştir:

“Sporda bayanlara bakın, çoğu sporda başarıları, sayıları da artıyor. Dünya şampiyonlukları, rekorları var. Olimpiyatlarda da yine öyle. Arka arkaya başarıları geliyor. Ama futbolda işte ortada. Futbol onlara göre değil, herkes de öyle düşünüyor” (Ziya, y.ant)

Kadın-erkek sporları ayırımı (Klomsten ve diğ. 2005; Naess, 2001), şiddet kullanımını erkeklere bağlayan ataerkil yapının, kadın bedenine yönelik söylemlerinden beslendiğini, bunun da kadını futbolda ikincilleştirdiğini göstermektedir. Bilindiği gibi kadının ikincil konumunu meşrulaştıran ideolojik süreç; erkeğin kadın karşısında üstün olduğu iddiası ile başlar. Bu görüş, kadın-erkek farkını, biyolojik farka indirgeyerek, kadının erkek üstünlüğü karşısında **öteki** olarak tanımlanan toplumsal ikincilik fikrine dönüşümüne hizmet etmektedir (Connell, 1995).

..... Bazı sporlar da erkeklere göre değil. Mesela jimnastik, bence bayanlar için güzel bir spor, seyretmeye bayılırım ... ama kendimi düşünemiyorum (başını öne eğdi, hafifçe güldü) futbolda sırasında rakip oyuncuyla kapışırısın. Bayanlar böyle davranınca, bilmem, yakışmıyor, tıpkı erkek gibi. Ama başka türlü futbol oynanmaz. Onlar da erkek gibi oynuyorlar, öyle sert oynamak zorundalar, dedim ya ben hoşlanmıyorum öyle hareketlerden (kadınlarda bu hareketlerden hoşlanmadığını ima ediyor)” (Serdar ant).

Kadınların erkek alanı futbolda yer alabilmelerinin **erkek gibi sert oynamaları** koşuluna bağlanması; Kandiyoti (1997) 'nin, “ataerkil pazarlık” tanımlaması uyarınca kadınların erkek gibi oldukları takdirde, erkek alanında var olabileceklerini ima etmektedir. Kadınların gittikçe bütün spor dallarında artan başarılarını kabul etmekle birlikte, grubun, futbolda ancak erkek gibi davrandıkları takdirde kadınların varlık gösterebileceklerini öne sürmesi, futbolu erkek iktidarının sürdürdüğü/korunduğu bir alan olarak görmek istemelerinden kaynaklan-

bilir. Kadınların futbolda yer alabilmelerinin **erkek gibi oynamaları ile mümkün olduğunu** savunmaları ise, futbolda, aslında Caudwell (2003)'in de belirttiği gibi, kadına erkek alanında mücadele ettiğini hatırlatır ve bu hatırlatma da yine erkek iktidarını koruma endişesi ile ilişkilendirilebilir. Tüm dünyada, kadınların, son yıllarda sporda artan başarıları karşısında, erkeklerin, sporda üstünlüklerinin tehdit edildiği endişesi duymaları (Messner ve Solomon, 2007); grubun, kadın-erkek sporları ayırımıyla, acaba kadınları futbol dışına mı yönlendirmek istemektedir sorusunu, akla getirmiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, sporda kadın-erkek sporları ayırımıyla futbolcu grubu, ataerkil erkeklik değerleri şiddet ve fiziksel gücün, erkek sporu saydıkları futbolda zorunlu bir özellik olduğunu savunarak, kadınların futbolda başarılı olabilmelerini erkek gibi oynamaları koşuluna bağlamışlardır. Erkek gibi oynayan kadınların ise genelde sporda benimsenmediği, Serdar'ın (ant), “..... sporda bazı bayanlar, güçlüler, kaslılar, tıpkı erkek gibiler..... ama bunlar lezbiyen”, etiketlendirmesinden anlaşılmalıdır. Serdar (ant) **lezbiyen** etiketlemesiyle, güçlü bedeni erkeklikle tanımlamış ve bu beden yapısındaki kadınları doğrudan marjinal konuma düşürmüştür. Futbolda, kadınlara **erkek fatma, lezbiyen** etiketlemeleri, onların başarılarını futbolda önemsizleştirmeye yöneliktir (Caudwell, 2003) ve ataerkil düzenin heteroseksüel kadınlığa prim veren anlayışının futbolda farklı kimliklere onay vermediğini açıkça ifade etmektedir (s. 379). Kadınları ötekileştirerek dışlamaya yönelen bu çabalar karşısında; Caudwell (2003), futbol oynayan kadınların, lezbiyen etiketlenmesi endişesinden ötürü, heteroseksüel zorunluluklara karşı gelemeyerek, kadınlık özelliklerini dikkatle öne çıkardıklarını söyler. Kadınlar, sosyalizasyon sürecinde kadınlıkla ilgili kültürel kapitali kaçınılmaz olarak öğrenmek durumunda kalırlar (Labarge, 1995). Toplumun bu genel eğilimi doğrultusunda, kadın bedenlerinin de heteroseksüel davranışları yansıtması beklenir. Araştırmada futbol oynayan kadınların “**erkek gibiler**” diye eleştirilmesi ve erkek gibi davranan kadınların lezbiyen olduğunun iddia edilmesi; toplumdaki heteroseksüel kadınlık beklentilerine karşı çıkarak, özellikle erkek sporların-

da, “*bayanların erkek gibi tavırlarının*”, (Caner’in vurgusu) kabul bulmadığını düşündürmüştür. Bu da grubun toplumun geleneksel kalıp yargılarından, futbolda erkekliği koruma adına destek aldıklarını ifade etmektedir. Erkeklik kültürünü/değerlerini koruyan ve yeniden üreten yapısında, Parker (2001), futbolda, heteroseksüelliğin, güç, otorite ve saldırganlığın, ikincil erkeklikler ve kadınlar üzerinde hegemonik erkekliğe bir üstünlük sağladığını söylemektedir (s. 60). Ona göre, profesyonel futbol takımlarının, egemen erkekliği sergileyen hiyerarşik yapısında, hegemonik erkeklik, heteroseksüel, güç, otorite ve saldırganca bir mücadele olarak tanımlanmaktadır.

Şiddetin, ataerkil yapıda, heteroseksüel erkekliği tanımlaması, bu çalışma süresince öteki erkekliklere ve kadınlara onay verilmesinin önemli engellerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Görüşmelerde, *futbolcular arasında eşcinsel olabilir mi*, sorusuna, bütün oyuncuların benzer tepkiyle *eşcinsel ilişkilerin futbolda asla olamayacağını* iddia etmelerinden, grubun bu konuya karşı oldukça hassas olduğu izlenimi edinilmiştir. Grubun eşcinseller konusuna rahatsızlıklarını doğrudan futbolum erkek oyunu olmasına bağlamaları; kadın ve erkekleri ikincilleştiren futbolda, hem kadın hem de eşcinsellere karşı bu katı tutumun, futbolda toplumsal cinsiyet düzeninde heteroseksüelliğin üstünlüğünü sürdürmesiyle ve de futbolda başka erkekliklerin barınmasına izin verilmeyeceği şeklinde açıklanabilir:

Alpan (oyun): *Futbolda bir defa, onlar (eşcinseller) yapamaz. Neden mi, futbolumun riski çok, hem de oldukça sert. O yüzden dayanıklılık ister. Bakın başka sporlarda bilemem, ama futbolda olmaz, mümkün değil. Zaten şimdiye kadar hiç duymadım.*

Araştırmacı: *Peki olduğunu bir an için düşünelim.*

Alpan (oyun): *Barınamazlar, bu camiaya izin vermez, zaten, dedim ya, bu kadar sert bir oyunda olamaz.*

Taylan (oyun) : *ben mesela böyle oyuncuyla oynamak istemem, takımda böyle birini düşünmem. Antrenör de, kulüp de istemez. Seyirci de Bayanlar da mesela erkek gibi sertler ama onlarda bile duymadım. Futbol yaşantıları biter, hangisi olsa, biter. Bu camiaya böyleleri giremez.*

Hegemonik erkekliğin homoseksüellerden nefret ettiğini öne süren Donaldson (1993), erkeklik kimliğinin bu eğilimlerden uzak tutulmaya çabaladığı görüşündedir. Araştırma grubu da Donaldson’u haklı çıkararak, toplumda futbolumun erkek alanı sayılmasının bir sonucu olarak futbolda, kadınlardan daha çok aslında eşcinsellere hayat hakkı tanımamıştır. Türk toplumunda eşcinsellere karşı genelde erkeklerin oldukça saldırgan ve hoşgörüsüz olmasının temelinde, Bereket ve Adam (2006)’a göre, ilkokuldan itibaren erkeklerin homofobik terimlerle disipline edilerek, eşcinselliğin, doğrudan erkekliği tehdit eden bir toplumsal ahlak sorunu olarak kabul edilmesi yatmaktadır (Sancar, 2009, s. 204). Kimmel (1987)’in de belirttiği gibi, kadınlar lehine erkeklik rol modellerinde bir değişim olsa da, kadına yönelik şiddetin, homoseksüellere karşı hoşgörüsüzlüğün, aşağılamanın sürmesi, aslında erkeklik özelliklerinin korunma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla eşcinselliğin doğrudan erkekliği tehdit eden toplumsal ahlaki bir sorun olarak nitelenmesi, erkek oyunu olarak tanınan futbolda grup üyelerinin eşcinsellere tepki göstermesinin en önemli nedenlerinden biridir. Bir hakemin eşcinsel olduğu için maç yönetmesine engel olunması örneği (Hürriyet Gazetesi 14 Mayıs 2009), futbolda, eşcinsellerin kadınlardan da fazla zorlandıklarının, kadınların görmezden gelinmesine ve önemsenmemesine karşın, eşcinsellere futbolumun hiçbir alanında tahammül edilmediğinin göstergesidir. Toplumda alt-kesim çevrelerde heteroseksüel erkekliğin kutsanması (Sancar, 2009), şiddetin bu çevrelerde hegemonik erkekliği yerleştirmesi (Demren, 2002), benzer çevrelerde yetişmiş araştırma grubunun, erkekliğin futbolda korunması adına homoseksüellere karşı çıkışlarının toplumsal arka planını oluşturmaktadır. Oyuncular ortalama yukarıda da belirtildiği gibi, 12 yaşından itibaren, örgütlü futbol çevresinin egemen erkeklik değerlerini güçlendirici homo-sosyal alanında ve futbol alanı kendi gibi olmayan erkekliklere ve kadınlara onay verilmeyen, heteroseksüel erkekliğin egemen olduğu bir alandır (Parker, 2001; Caudwell, 2003). Farklı ve çeşitli erkeklikler ve kadınlara (Connell, 1995, 2003; Humberstone, 2002) olan tepkilerin, toplumun yukarıda

belirtilen tavrı dikkate alındığında, çalışmada, hegemonik erkeklik değerlerini tehlikeye düşüren bir tehdit olarak algılandığı söylenebilir. Toplumsal cinsiyet düzeninde heteroseksüel erkekliğe verilen ayrıcalığın bu kadar güçlü egemenliğini sürdürdüğü futbolda, doğal olarak araştırma grubu, homofobik endişeyle kadınlara ama özellikle eşcinsellere onay vermemiştir. Homoseksüellere özellikle erkek militarist erkek kurumlarındaki dışlayıcı tutumun (Selek, 2009), erkeklik değerlerini ayrıcalık olarak sahiplenmiş futbol alanında da benimsenmiş olması, toplumdaki genel eğilim dikkate alındığında, çalışmada şaşırtıcı gelmemiştir.

Şiddet kullanımına, toplumdaki egemen değerler doğrultusunda yüklenen heteroseksüel anlamı, futbolda şiddeti erkeklikle bir tutarak, onun kullanımını meşrulaştırırken, şiddetin, erkeklik anlamlarının, toplumdaki genel inançlarla desteklenen bir hegemonik güce sahip olduğunu göstermiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Futbolda şiddet pratiklerine yüklenen anlamları ele alan bu çalışma; futbolun, şiddet ve güç üzerine kurulu söylemlerinin, erkeklik kimliklerini yeniden üreterek, erkek hegemonyası lehine bir iktidar mekanizmasını işlettiğine dikkat çekmek istemiştir. Şiddete yüklenen bu anlamların ise, toplumun erkeklik değerlerini tanımlaması, şiddeti futbolda meşrulaştırırken, diğer taraftan, onun, erkeklik değerlerinin yapılandırıldığı ve erkek egemenliğinin güçlendirildiği bir alan olduğunu da ifade etmektedir.

Çalışmada, futbol ortamında, erkek dostluk ve dayanışmasının öneminin vurgulanmasından öte, şiddet kullanımı, erkek dayanışmasıyla ilişkilendirilerek, şiddet, bir erkek eylemi olarak öne çıkarılmıştır. Yüz yüze (birincil) ilişkilerin egemen olduğu gruplarda, üyelerin "ötekine" karşı güvenesi, aralarındaki güçlü dayanışma bağlarıdır. Bu tür grupların, dışa kapalı ve mesafeli ilişkileri, üyelerin kendi içlerinde bağlarını güçlendirir ve grup dayanışmasını önemli kılar. Benzer ilişkilerin gözlemlendiği araştırma grubunda ise, bu dayanışmanın, erkek dayanışmasını temsil ettiği belirlenmiştir. Bu nedenle, oyun-içi şiddetin erkekler arası dayanış-

madan güç almasının temelinde, bu kapalı grup ilişkilerinin bulunduğu dolayısıyla, erkek dayanışmasından beslenen oyun-içi şiddetin, erkek kimliklerini sürekli güçlendirerek, futbolda erkek egemenliğinin korunmasında önemli bir etken olduğu görülmüştür.

Araştırma grubunun, şiddeti, futbolda, sadece bedensel gücü olan erkeklerin kullanabileceğini ısrar etmelerinden, hiyerarşik erkek yapılanmasında, kendilerini diğer erkeklerin üstünde gördükleri izlenimi edinilmiştir. Futbol eşit güçte erkeklerin mücadele alanı olmasına rağmen, oyuncuların, kendi içlerindeki hiyerarşik yapılanmada bedensel güce verdikleri bu ayrıcalık, heteroseksüellik üzerine kurulmuş bir erkekliğin, futbolda üstünlüğü doğrudan hegemonik erkekliğe tanındığına işaret etmektedir. Performansla ilişkilendirilen bu güçlü bedene; futbolda başarıya götüren önemli erkeklik özelliği olarak bir üstünlük anlamı yüklenmiştir. Çalışmada, futbolda şiddetin güçle kurulan bağlantısı, hegemonik erkekliğe üstünlük sağlarken, diğer yandan, öteki erkekleri doğrudan futboldan dışlamaya yönelik bir temel dayanak oluşturmayı da ima etmektedir. Dolayısıyla şiddet üzerinden; kadınlara ve daha da dikkat çeken kendi gibi olmayan öteki erkekliklere futbolda onay vermeyerek, araştırma grubu, bir erkek alanı saydıkları futbolda, ataerkil düzendeki erkeklik kültürüne üstünlük kazandırmıştır. Kadın bedenlerinin, heteroseksüel kültürde tehdit altında bulunduğu (Fraser ve Greco, 2005, s. 105) gerçeği, çalışmada, kadınların, erkek alanı futbolda ikincilleştirilmesine de meşruluk kazandıran bir toplumsal gerçeklik olarak belirlenmiştir.

Araştırma grubu, yukarıda da görüldüğü gibi, futbolda şiddet uygulamalarını, erkekliğin güçlü beden, dayanışma ve heteroseksüellik özellikleri ile ilişkilendirerek, futbolu erkek sporu sınıfına dahil etmiştir. Öteki erkeklikleri ve kadınları ikincilleştiren, bedene yönelik güçlülük söylemleri, futbolda, hegemonik erkekliğe üstünlük tanıyan özel bir dil geliştirilmesine de neden olmuştur. Antrenörlerin özellikle, teknik ve taktiklerinde doğrudan erkekliğe gönderme yapan *kadın gibi oynama, hızlan; aslanlarım; gösterin onlara, göreyim sizi*, benzeri söylemleri, futbolun dilinin güç ve şiddet üzerine kurgulandığını gösterirken, aynı zamanda;

futbolda teknik ve taktiklerle, bedenlerin, şiddet kullanmada ve şiddete karşı durmada "itaat eden" bedenler haline dönüştürülmesi, şiddet üzerinden erkekliği de yeniden üretmektedir.

Futbolda, hegemonik erkeklik değeri olan şiddet aracılığıyla erkeklerin birbiri üzerinde egemenlik kurma mücadeleleri, sonuçta, toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden üretilmesine yol açarken, futbol öteki erkekliklere ve kadınlara fırsat verilmeyen bir alan olma özelliğini korumaktadır.

Yazışma Adresi (Corresponding Address):

Dr. Nefise BULGU

Hacettepe Üniversitesi

Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu

Beytepe-ANKARA

E-posta: nbulgu@hacettepe.edu.tr

KAYNAKLAR

- Acet M.** (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baker C.** (2003). *Cultural Studies: Theory and Practice*, Second edit. USA: Sage Pub.
- Bramham P.** (2003). Boys, Masculinities and PE. *Sport, Education and Society*, 8 (1), 57-71.
- Bourdieu P.** (2002). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Londra: Routledge & Kegan.
- Burgess I, Edwards A, Skinner J.** (2003.) Football culture in an Australian school setting: The construction of masculine identity, sport. *Education and Society*, 8 (2), 199-212.
- Caudwell J.** (2003). Sporting Gender: Women's footballing bodies as sites/sights for the (re) articulation of sex, gender, and desire. *Sociology of Sport Journal*, 20, 371-386.
- Caudwell J.** (2007). Queering the Field? The complexities of sexuality within a lesbian-identified football team in England *Gender, Place and Culture*, 14, (2), 183-196
- Connell RW.** (1995). *Masculinities*, UK: Polity Press.
- Connell RW.** (2000) Understanding Men: Gender Sociology and the New International Research on Masculinities, Clark Lecture, Department of Sociology, University of Kansas, 02.04.2009, <http://toolkit.endabuse.org/Resources/UnderstandingMen.html>.
- Connell RW.** (2003). The Role of Men and Boys in Achieving Gender Equality, 02.04.2009, <http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/men-boys2003/reports/egm-od-report.pdf>.
- Çağlayan HS, Fişekcioğlu İB.** (2004). Futbol seyircisini şiddete yönelten faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 127-142.
- Demren Ç.** (2003) Erkeklik, ataerkillik ve iktidar ilişkileri, 28.05.2009, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerkillik.pdf.
- Donaldson M.** (1993). What is hegemonic masculinity? *Theory and Society*, 22, 643-657.
- Elias N, Dunning E.** (1986) *Quest for Excitement: Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Basil: Blackwell. UK.
- Fitzclarence L, Hickey C.** (2001). Real footballers don't eat quiche: Old narratives in new times. *Men and Masculinities*, 4, 118-139.
- Fraser M, Greco M.** (2005) *The Body A Reader*, (M. Fraser, M. Greco, der.), Londra: Routledge.
- Foucault M.** (2005). *Özne ve İktidar*, (çev. O. Ergüden, O. Akinhay), İstanbul: Ayrıntı yayınları.
- Hall MA.** (1988). The discourse of gender and sport: From femininity to feminism, *Sociology of Sport Journal*, 5, 330-340
- Hargreaves J.** (1994). *Sporting Females Critical Issues in the History and Sociology of Women's Sports*. Londra: Routledge.
- Harris J.** (2007). Doing gender on and off the pitch: the world of female football players. *Sociological Research Online*, 12 (1), 25.08.2009 <http://www.socresonline.org.uk/12/1/harris.html>.
- Hearn J.** (1998). *The Violence of Men: How Men Talk about and How Agencies Respond to Men's Violence to Women*, USA: Sage Pub.
- Hearn J.** (2004) From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49-72.
- Humberstone B.** (2002) Femininity, masculinity and difference: what's wrong with a sarong? (A. Laker, der.). *The Sociology of Sport and Physical Education: An Introductory Reader*. Londra: Routledge.
- Kandiyoti D.** (1997). *Cariyeler, Bacılar Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. (çev. A. Bora, F. Sayılan, Ş. Tekeli, H. Tapınc, F. Özbay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kayaoğlu AG.** (2000). Futbol Fanatizmi, Sosyal Kimlik ve Şiddet: Bir Futbol Takımının Taraftarlarıyla Yapılan Çalışma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

27. **Kimmel, M.** (1987) Rethinking masculinity. (M. S. Kimmel, der.). *Changing Men: New Directions in Research on Men and Masculinity*, s. 9-24. USA: Sage Publications.
28. **Klomsten AT, Marsh H W, Skaalvik EM.** (2005). Adolescents' perceptions of masculine and feminine values in sport and physical education: A study of gender differences. *Sex Roles*, 52 (9-10), 625-636.
29. **Kümbetoğlu B.** (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
30. **Labarge S.** (1995). Toward an integration of gender into Bourdieu's concept of cultural capital. *Sociology of Sport Journal*, 12, 132-146.
31. **Light R, Kirk D.** (2000). High school rugby, the body and the reproduction of hegemonic masculinity. *Sport, Education and Society*, 5(2), 163-176.
32. **Mean L.** (2001). Identity and discursive practice: Doing gender on the football pitch. *Discourse & Society*, 12, 789-815.
33. **Messner MA.** (1990). Men studying masculinity: Some epistemological issues in sport sociology. *Sociology of Sport Journal*, (7), 136-153.
34. **Messner MA.** (1992). *Power at Play: Sports and the Problem of Masculinity*. Boston: Beacon Press.
35. **Messner M A.** (2002). *Taking the Field: Women, Men and Sports*. USA: University of Minnesota Press.
36. **Messner M A.** (2005). Still a man's world? Studying masculinities and sport (M.S. Kimmel, J. Hearn, R.W. Connell, der.). *Handbook of Studies on Men and Masculinities*, s. 313-325, USA: Sage Pub.
37. **Messner MA, Solomon NM.** (2007). Social justice and men's interest: The case of Title IX. *Journal of Sport & Social Issues*, 31 (2), 162-178.
38. **Naess F D.** (2001). Narratives about young men and masculinities in organised sport in Sport. *Education and Society*, 6, (2) 125-142.
39. **Parker A.** (2001). Soccer, servitude and sub-cultural identity: Football traineeship and masculine construction. *Soccer and Society*, 2, (1), 59-80.
40. **Pringle R.** (2005). Masculinities, sport and power: A critical comparison of Gramscian and Foucauldian inspired theoretical tools. *Journal of Sport & Social Issues*, 29, (3), 256-278.
41. **Renold E.** (1997). All they've got on their brains is football, sport, masculinity and the gendered practices of playground relations. *Sport, Education and Society*, 2 (1), 5-23.
42. **Renold E.** (2001). Learning the 'Hard' Way: Boys, hegemonic masculinity and the negotiation of learner identities in the primary school. *British Journal of Sociology of Education*, 22 (3), 369-385.
43. **Roth A, Basow SA.** (2004). Femininity, sports, and feminism developing a theory of physical liberation. *Journal of Sport & Social Issues*, 28 (3), 245-265.
44. **Sancar S.** (2009). *Erkeklik: İmkansız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
45. **Selek P.** (2009). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
46. **Skelton C.** (2000) 'A Passion for Football': Dominant masculinities and primary schooling. *Sport, Education and Society*, 5 (1), 5-18.
47. **Smith J.** (2007). Ye've got to 'ave balls to play this game sir!' Boys, peers and fears: the negative influence of school-based 'cultural accomplices' in constructing hegemonic masculinities. *Gender and Education*. 19 (2), 179-198.
48. **Swain J.** (2000). The Money's Good, The Fame's Good, The Girls are Good': the role of playground football in the construction of young boys' masculinity in a junior school. *British Journal of Sociology of Education*, 21 (1), 95-109.
49. **Swain J.** (2004). The resources and strategies that 10-11-year-old boys use to construct masculinities in the school setting. *British Educational Research Journal*. 30 (1), 167-185.
50. **Swain J.** (2005). Masculinities in education. *Handbook of Studies on Men & Masculinities*, (M.S.Kimmel, J. Hearn, R.W.Connell, der.), Londra: Sage Publication.
51. **Swain J.** (2006). The role of sport in the construction of masculinities in an English independent junior school. *Sport, Education and Society*, 11 (4), 317-335.
52. **Şahin HM** (2003) Gaziantepspor futbol takımı taraftarlarının şiddet ve saldırganlık olaylarına bakış açılarının sosyolojik boyutu üzerine bir araştırma. *Gaziantep, Gaziantepspor Kulübü Spor Eğitim Yayınları*, Yayın NO:6.
53. **Talimciler A.** (2006). Sosyolojik açıdan futbol fanatizmi. *Sosyoloji Dergisi*, 15, 91-104.
54. **Theberge N.** (1993). The construction of gender in sport: Women, coaching, and the naturalization of difference. *Social Problems*, 40, 301-313.
55. **Theberge N.** (1995) Gender, sport and the construction of community: A case study from women's ice hockey. *Sociology of Sport Journal*, 12, 389-402.
56. **Yıldırım A ve Şimşek H.** (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Tıpkı Basım, Seçkin yayınları.
57. **Yıldız M, Fişekçioğlu İB, Çağlayan HS, Tekin M. Şirin EF, Akyüz M.** (2007) Futbol seyircisinin sosyo-ekonomik yapısının şiddete etkisi (Karamanspor örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9 (2), 145-157.